

UROŠ BONŠEK

SLOVARSKA IN ZUNAJJEZIKOVNA MERILA ZA UGOTAVLJANJE RETERMINOLOGIZACIJE KOT POIMENOVALNEGA NAČINA V TERMINOLOGIJI: PRIMER RAČUNALNIŠKE TERMINOLOGIJE

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.05](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.05)

Reterminologizacija ali ponovna terminologizacija je znotrajjezikovni terminološki poimenovalni način, ko se termin enega strokovnega področja najprej determinologizira, preide iz strokovnega v splošni jezik, nato pa se ponovno terminologizira, preide iz splošnega v strokovni jezik druge stroke, recimo *virus*, *avatar*, *gonilnik*. V prispevku je reterminologizacija obravnavana na primeru prehajanja samostalniških terminov iz izhodiščne v računalniško terminologijo in nato spet v splošni jezik. Predstavljen je tudi poskus opredelitve meril za lažje ugotavljanje reterminologizacije.

Ključne besede: reterminologizacija, terminologizacija, determinologizacija, terminologija, računalništvo

Lexical and Nonlinguistic Criteria for Identifying Reterminologization as a Designation Method in Terminology: Computer Science Expressions

Reterminologization is an internal linguistic terminological designation method in which a term from one area of expertise is first determinologized, passing from an area of expertise into general language, and then terminologized again, passing from general language into another area of expertise; for example, *virus*, *avatar*, or *driver*. Reterminologization is discussed using the example of nouns moving from their original terminology domain into computer science terminology and then back into general language. This article defines criteria to facilitate the identification of reterminologization.

Keywords: reterminologization, terminologization, determinologization, terminology, computer science

1 POIMENOVALNI NAČINI V TERMINOLOGIJI

Termini nastajajo na različne načine. Lahko zapolnjujejo poimenovalno praznino v jeziku, se pravi, da nastajajo kot neologizmi, ali pa tvorijo poimenovanje v določenem jeziku pod vplivom že obstoječega poimenovanja, torej nastajajo z znotraj- in zunajjezikovnim prevzemanjem (Žagar Karer 2011: 38).

1.1 Znotrajjezikovno prevzemanje

Pri znotrajjezikovnem prevzemanju so vir za nove termine ali leksemi splošnega jezika, ki se za potrebe stroke terminologizirajo, ali termini drugih (ponavadi sorodnih) strok, ki se redefiniirajo. Nekateri terminologi, recimo Hudeček in Mihačević (2009: 31), to redefinicijo, do katere lahko prihaja dostikrat že v tujem (v računalništvu praviloma v angleškem) jeziku, imenujejo reterminologizacija. Tak primer je npr. termin *virus*, ki je iz medicinske prešel v računalniško terminologijo,¹ seveda pa v medicinski terminologiji še vedno obstaja.

Pri znotrajjezikovnem prevzemanju je vredno omeniti tudi prehajanje terminov iz splošnega jezika v strokovni jezik preko metaforičnih in metonimičnih pomenskih prenosov. Meyer (2000: 43) ugotavlja, da je nastajanje novih terminov z metaforizacijo zelo pogosto prav v računalniški terminologiji (*miška, strežnik, namizje*) in dodaja, da so snovalci informacijske tehnologije in programske opreme postali izredno pozorni na marketinški potencial računalniških metafor (Meyer 2000: 44).

1.2 Zunajjezikovno prevzemanje

Pri zunajjezikovnem prevzemanju gre za izposojanje morfemov (kalkiranje), besed ali besednih zvez iz drugih jezikov. Tu je treba ločiti med prevzemanjem iz klasičnih jezikov latinščine in grščine² ter prevzemanjem iz sodobnih jezikov. V današnjem času je jezik dajalec največkrat angleščina,³ ker je angleško govoreče območje sveta ekonomsko in kulturno privilegirano ter iz njega izhaja največ tehnoloških in drugih novosti; hkrati uživa angleščina status *lingue france*, se pravi sporazumevalnega jezika za številna jezikovno nehomogena okolja (Vintar 2008: 52).

2 TERMINOLOGIZACIJA IN DETERMINOLOGIZACIJA

Procesa terminologizacije in determinologizacije sta med seboj precej prepletena. Vidovič Muha (2000: 116–117) ugotavlja, da je pri terminologizaciji izpostavljena zlasti izrazna stran jezikovnega znaka, pri determinologizaciji pa je poudarek na pomenski strani jezikovnega znaka – denotat postaja širše/splošneje prepoznaven.

1 V prispevku pod terminom računalniška leksika ali terminologija razumemo računalniško, internetno in spletno izrazje.

2 Iz grščine in latinščine prevzetim besedam jezikoslovci pripisujejo večjo možnost, da se vključijo v jezikovni sistem jezika prejemnika. Jezika veljata za prestižna, hkrati gre za mrtva jezika. Terminov iz dotičnih jezikov zato mnogi niti ne občutijo kot prevzete besede, pogosti pa so zlasti v naravoslovnih znanostih (Bokal 1998: 148).

3 Angleščina pri Slovencih ni bila vedno glavni jezik dajalec. Jemec Tomazin (2009: 277) na primeru pravne terminologije ugotavlja, da je bil v 19. stoletju na tem področju glavni jezik dajalec nemščina (ugotavlja veliko hotenega kalkiranja), kasneje, v 20. stoletju, posebej v času skupne države, pa je močan jezikovni vpliv imela tudi srbohrvaščina.

Žele (2009b: 458) še ugotavlja, da je stalno stopenjsko obojesmerno prehanje med terminologizacijo in determinologizacijo še posebno eksplicitno pri glagolih kot glavnih usmerjevalnikih in organizatorjih sporočanega v različnih tipih besedil: *absorbirati vlago/pline/svetlobo/kisik* (fiz.) > *Tržišče ni absorbiralo vseh industrijskih proizvodov* (pren.), *Mesta so absorbirala vse podeželsko prebivalstvo*.

2.1 Terminologizacija

Terminologizacija predstavlja enega od poimenovalnih načinov v terminologiji. Kot ugotavlja Vidovič Muha (2000: 116), gre pri terminologizaciji za poimenovanje posebnega, manj znanega z izrazom, ki je vsaj v svojem osnovnem pomenu del splošne zavesti. Kot način zapolnjevanja poimenovalne praznine je terminologizacija zavesten proces, kjer nov pomen nastaja nadzorovano. Leder Mancini (1984: 86–87) poudarja, da je predhodni korak terminologizacije desemantizacija. Ko leksem s terminologizacijo postane termin, se splošno uveljavljena vsebina jezikovnega znaka podatkovno poglobi. Dodaja, da je skoraj vsak leksem lahko potencialni termin (Leder Mancini 1984: 86–87). Žele (2009a: 133) o terminologizaciji piše kot o procesu poimenovanja denotata z znanstvenega področja z izrazom denotata, ki sodi v splošni predstavnici svet določenega jezika, tj. poimenovanje posebnega, manj znanega z izrazom, ki je vsaj v svojem osnovnem pomenu del splošne zavesti. Tukaj lahko navajamo primere iz računalniške leksike, kot sta *črv* in *meni*.

2.2 Determinologizacija

Determinologizacija je obraten proces kot terminologizacija, v katerem termin iz znanstvene leksike oziroma terminološkega sistema prehaja v besedila, namenjena širšemu krogu uporabnikov, torej prehaja v splošni sistem knjižnega jezika. Denotat postane splošno poznan in njegovo poimenovanje kot termin med postopkom determinologizacije izgubi povezavo z drugimi termini ter se vključi v sistem splošne leksike (Žagar 2005: 35; Žele 2009a: 133).

Značilnost determinologizacije je tudi njena stopenjskost. V prvi stopnji, imenujemo jo delna determinologizacija, termin po prehodu v splošni jezik obdrži povezavo s pojmom, pri čemer je v primerjavi s terminološko definicijo brez terminološkega pomena. Pri drugi stopnji, to je pri popolni determinologizaciji, pa leksem dobi nov pomen, ki nima več povezave z izvornim pojmom (Žagar Karer 2011: 203–205).

Aliona (2009: 21) piše, da imajo determinologizirane leksikalne enote predvsem funkcijo intelektualizacije diskurza. Žagar (2005: 37) ob tem še ugotavlja, da sicer termin z determinologizacijo izgubi svoj natančno definirani pomen, pridobi pa prožnost, ki je značilna za splošno leksiko. Seveda ne glede na selitev iz

specializiranega v splošni jezik termin še naprej deluje tudi v pojmovnem polju izvorne stroke. Ledinek (2009: 249) ugotavlja, da determinologizirani leksemi lahko pridobijo konotativne pomene, razvijajo nove pomenske družljivosti, nastopajo v drugačnih kontekstih, vse to pa omogoča tudi potencialno spremembo njihovih slovničnih lastnosti. V procesu determinologizacije se lahko pomensko spreminjajo tudi samo posamezni morfemi oz. deli besed (npr. *-manija*, *-holik*, *mega-*) (Ledinek 2009: 249).

Če je terminologizacija nadzorovan in zavesten način bogatenja znanstvenih področij, najbrž tudi zaradi precej strogih in natančnih terminoloških načel, pa je determinologizacija bolj spontan proces. Aliona (2009: 21) ugotavlja, da so procesu determinologizacije posebej izpostavljene leksikalne enote, ki pripadajo področjem, ki govorce jezika v nekem časovnem obdobju bolj zanimajo in se o njih pogosteje poroča ali piše – mednje šteje stroke, ki so povezane s tehničnim in tehnološkim napredkom, to so vojaški sistem, šport in medicina.

3 RETERMINOLOGIZACIJA

V prispevku bomo reterminologizacijo obravnavali kot enega od terminoloških poimenovalnih načinov. Gre za poimenovalni način, ko se termin enega strokovnega področja najprej determinologizira, preide iz strokovnega v splošni jezik in se pomensko širi, nato pa ponovno terminologizira, preide iz splošnega v strokovni jezik druge stroke in se s tem spet pomensko oži (Hudeček – Mihaljević 2009: 31). Nikolova (2006: 80) navaja, da se v ruski terminologiji proces imenuje *transterminologizacija* – prenos uveljavljenega termina iz ene stroke v drugo z njegovo popolno ali delno reinterpretacijo; v bolgarski terminologiji isti proces imenujejo na dva različna načina – ali *terminologizacija terminov* ali *reterminologizacija*. Tudi kanadska jezikoslovka I. Mayer (2000: 43) reterminologizacijo razume kot nekakšno terminologizacijo terminov, ko piše, da se nekateri računalniški termini terminologizirajo preko drugega/prvotnega področja, preden vstopijo v računalništvo. Kot primera navaja deskanje (*surfing*), ki najverjetneje izhaja iz televizijskega kanalskega deskanja med kanali/programi (*channel surfing*), in termin pasovna širina (*bandwidth*), ki označuje hitrost prenosa podatkov v računalništvu; ta najverjetneje izvira iz telekomunikacijske stroke, kjer termin označuje spekter komunikacijskega kanala. Grafično bi lahko reterminologizacijo ponazorili s spodnjo skico:

termin (strokovni jezik 1) > leksem (splošni jezik) > termin (strokovni jezik 2)⁴

4 Pri naši obravnavi reterminologizacije bi lahko tretjemu/slednjemu poimenovalnemu premiku iz skice dodali še ponovno determinologizacijo. Determinologizirana računalniška leksika, ki jo bomo v prispevku obravnavali, je tako že sama po sebi dokaz za poprejšnjo reterminologizacijo.

Aliona (2009: 9) pri definiciji reterminologizacije izhaja iz pomena predpone *re-* 'ponovno' in reterminologizacijo opiše kot poimenovalni proces, v katerem izraz določenega strokovnega jezika razvije nov pomen v strokovnih jezikih drugih strokovnih področij. Tukaj gre seveda opozoriti, da s prehodom iz enega strokovnega področja v drugo termin še naprej deluje tudi v izvornem področju, v sprejemnem pa označuje nov pojem.

Reterminologizacija torej kaže tudi na vzajemno delovanje različnih strok in specializiranih jezikov. To sodelovanje poteka v dveh smereh: eno strokovno področje si izposoja termine iz drugih terminoloških sistemov, hkrati pa samo zagotavlja termine drugim strokovnim področjem. Kot piše Aliona (2009: 18), reterminologizacijo spodbujajo tudi razvoj in izpopolnjevanje znanstvenega znanja, pojav novih teorij in področij, predvsem pa povezovanje znanosti.

Čeprav bomo v prispevku reterminologizacijo obravnavali kot poimenovalni način v terminologiji, spodaj podajamo še nekaj ugotovitev glede povezave reterminologizacije s terminološko sinonimijo in homonimijo.

V slovenski jezikoslovni literaturi se omenja tudi t. i. širša terminologizacija, še posebej pri obravnavah terminoloških sinonimij.⁵ Kot ugotavlja Žele (2004: 77), gre za pojavljanje istega termina z večjimi ali manjšimi pomenskimi premiki v različnih strokah. Vidovič Muha (2000: 117) v povezavi s tem dodaja, da je s pojmom širša terminologizacija eksplicitno poudarjeno, da enopomenskost termina velja za področje ene stroke, da pa se termini, ki so nastali po metaforični in metonimični poti iz splošnih terminoloških pomenov, lahko pojavljajo v različnih nesorodnih strokah.

Enako kot sinonimijo si terminologija sicer zaradi enoumnega izražanja prizadeva zmanjševati tudi homonimijo. Cabré (1999: 111) podaja zanimivo ugotovitev, da je ravno v terminologiji homonimija veliko pogostejša kot v splošnem jeziku. Ugotovitev utemeljuje z dejstvom, da je v terminologiji vsako strokovno področje zaprta domena; po njeno do terminološkega prehajanja med strokovnimi področji (reterminologizacije, op. a.) niti ne prihaja pogosto, zato je vsak termin, ki preide iz enega področja v drugo, avtomatsko homonim. Tudi Nikola (2006: 80) piše, da je prav reterminologizacija tista, ki vodi do terminološke homonimije.

5 V skladu s tradicionalno terminološko teorijo je ključno, da ima izraz v različnih strokovnih disciplinah različne pomena. Terminologija teži k zmanjševanju sinonimije, izrazov, ki znotraj iste stroke označujejo isti pojem (Žagar Karer 2011: 36). Žagar Karer in Fajfar (2020: 499) v eni novejših raziskav o terminološki sinonimiji med še dopustno sinonimijo uvrščata tudi sinonimno razmerje, v katerem so termini tvorjeni z različno poimenovalno motivacijo, recimo *samoplačniški recept/beli recept* (izpostavitve različnih vsebinskih vidikov pojma), ali (še pogosteje) tiste, kjer je eden od terminov v paru poimenovan po osebi, ki je izumila določen predmet, recimo *Ostwaldov viskozimeter/kapilarni viskozimeter*.

4 GRADIVO IN ANALIZA

4.1 Računalniška leksika v splošnem slovarju

Gradivo za analizo smo pridobili v drugi izdaji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ2), pri nekaterih iztočnicah smo si pomagali tudi s *Slovarjem novejšega besedja* (SNB), prvo izdajo *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) in spletnim rastočim *Slovarjem slovenskega knjižnega jezika* (eSSKJ).⁶ Nekaj iztočnic smo našli tudi v monografiji *Novejša slovenska leksika v povezavi s spletnimi viri*, recimo *ključ*, *pekač*, *portal*, in jih naknadno poiskali v SSKJ2.

Za analizo smo (tudi s pomočjo naprednega iskanja) našli 107 iztočnic. Seveda najdemo v splošnih slovarjih tudi determinologizirane računalniške lekseme, ki niso nastali z reterminologizacijo, recimo *bajt*, *bit*, *internet*, *inkjet*, *disketa*, *RAM*.

Reteterminologizirano računalniško leksiko v SSKJ2 najdemo v različnih delih geselskega sestavka, in sicer:

- v enem od pomenov večpomenskega leksema, večinoma na nepravem mestu (*skript*, *protokol*, *takt*),
- v terminološkem gnezdu (*identifikacija*, *spremenljivka*).

Preglednica 1: Umestitev analizirane reterminologizirane računalniške lekse v slovarskem sestavku SSKJ2

Pomen	prvi pomen	16
	neprvi pomen	74
Terminološko gnezdo		17
Skupaj		107

Da je bilo iskanje primernih iztočnic, s katerimi bi reterminologizacijo lahko analizirali in dokazovali, težje, je krivo dejstvo, da računalniška leksika v SSKJ2 ni enotno označena, lahko je označena na več načinov oziroma sploh ni označena, in sicer:

- nima nobene oznake (kvalifikatorja), najdemo jo v enem od pomenov, pomen je razviden zgolj iz razlage (*aplikacija*, *forum*, *čarovnik*),⁷

6 Zbiranje gradiva za analizo je bilo treba zastaviti širše od prvotne ideje, kjer bi analizirali lekseme s kvalifikatorjem *računalniško*. Računalniška leksika v drugi izdaji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ2) ni enotno označena. Poleg kvalifikatorjev *računalniško* in *računalniško žargonsko* smo v napredno iskanje vključili še ukaze *računaln**, *splet** in *internet*. Kot piše Race (2013: 8), je bil za slovarsko kvalificiranje spletnih in internetnih pojmov že večkrat predlagan tudi kvalifikator *spletno*, vendar ga obravnavani splošni slovarji, ne glede na silovit razvoj področja spleta, še ne vključujejo. Logar (2003: 136) analizira slovar *Slovenskega pravopisa 2001* (SSP) glede vključevanja računalniških leksemov in ugotavlja (na primeru 149 iztočnic), da je bil v SSP vključen le manjši del (takrat poznane, op. a.) nove računalniške lekseme.

7 SSKJ2 (2014: § 129) v uvodu sicer navaja, da se strokovni izrazi, ki jih ne uporabljajo samo strokovnjaki ali pa so na meji med splošno in strokovno rabo, navadno obravnavajo kot besede splošnega besedja.

- razlago dopolnjuje kvalifikator *računalniško* ali v enem od pomenov ali v terminološkem gnezdu (*avatar, celica, direktorij*).

Preglednica 2: Kvalifikatorske oznake analizirane reterminologizirane računalniške leksike

Pomen	kvalifikator	44
	brez kvalifikatorja	46
Terminološko gnezdo	kvalifikator	17
	Skupaj	107

Med iztočnice za obravnavo smo glede na besednovrstnost vključili le samostalnice (tudi izglagolske, recimo *ribarjenje, deskanje*), izpustili pa smo dvojnice, ki se razlikujejo zgolj glede na spol (feminative), ne pa tudi pomensko (*administrator/administratorka* ali *moderator/moderatorka*),⁸ in pomanjševalnice, če pomen determinologizirane računalniške iztočnice ostaja enak (*miš/miška* ‘z dlanjo vodljiva naprava, navadno z dvema tipkama, za premikanje kazalca na računalniškem zaslonu in izvedbo ukazov’).⁹

4.2 Analiza gradiva

Za dokazovanje reterminologizacije je ključnega pomena ugotavljanje časovno komponento prehoda termina iz prvotne/neračunalniške stroke v računalniško. Skoraj zagotovo je računalniška terminologija nastajala kasneje kot termini z izvornim pomenom, ker je veda novejša od izvornih medicine, strojništva, športa in ostalih; praviloma je nastajala najprej v angleščini in se nato prenašala v druge jezike.¹⁰

Kot smo že razpravljali, je dokaz, da se je neki termin reterminologiziral v računalniško stroko, tudi njegova ponovna determinologizacija – najdemo ga lahko tudi v splošnem jeziku, ob čemer seveda še vedno funkcionira v pojmovnem svetu stroke. Za dodatno potrditev reterminologizacije računalniške leksike bomo na posameznih primerih ugotavljali slovarska in druga merila reterminologizacije.

4.2.1 Zunajjezikovna merila

Med zunajjezikovna merila lahko štejemo zgodovinska, kulturno-družbena in tehnološka. To pomeni, da je iz zgodovinskih dogodkov, razvoja družbe in tehnologije nedvoumno jasno, da je bil neki termin najprej del neračunalniške terminologije, šele kasneje se je reterminologiziral v računalniško terminologijo.

Za primer, ki ga lahko dokazujemo skozi zgodovinski in kulturno-družbeni kriterij, vzemimo športni leksem *disk* ‘okrogla lesena, okovana plošča za metanje’,

⁸ V analizo smo vključili iztočnice moškega spola.

⁹ Razlage so iz SSKJ2.

¹⁰ Podobno ugotavljata Michelizza in Žagar Karer (2018: 84), ki se sklicujeta tudi na ugotovitve Ingrid Mayer, da so bili tako rekoč vsi pojmi s področja interneta najprej poimenovani v angleščini.

ki ima korenine že v antičnih športnih tekmovanjih; v SSKJ2 ga označuje kvalifikator *športno*. V računalništvu *disk* pomeni ‘upogljivo, vrtljivo magnetno ploščo, zaščiteno s papirnatostjo, plastično ovojnico, za shranjevanje informacij’. Še en primer iz obdobja antike je *forum* ‘večji prostor v mestu, obdan z javnimi zgradbami’ (v SSKJ2 je označen s kvalifikatorskim pojasnilom *pri starih Rimljanih*), v računalništvu pa se je reterminologiziral v ‘spletno mesto, na katerem lahko uporabniki v obliki pisnega pogovora razpravljajo, zapisujejo svoja vprašanja’.

V isto kategorijo lahko štejemo tudi tiste računalniške lekseme, ki so povezani z religijo, recimo *avatar*, ki v *hinduizmu* pomeni ‘utelešenje božanstva’, v računalniški stroki pa ‘ikono, lik, ki predstavlja uporabnika računalniške igre, spletnega foruma’; podobno je z *ikono*, ki v terminologiji religije pomeni ‘nabožno, sveto podobo’, v računalništvu pa ‘grafični lik, sličico na zaslonu (elektronske) naprave, s katero se požene program, izvede določena funkcija, nastavitev, izbira’.

Podobno je tudi računalniški leksem *strežnik*, ki pomeni ‘računalnik, navadno zmogljivejši, kot osrednji del omrežja, ki uporabnikom omogoča različne informacijske storitve in izvršuje njihove zahteve’, v računalniško terminologijo prišel ali iz zdravstvene terminologije, kjer pomeni ‘bolnišničnega delavca, ki opravlja pomožna dela v zvezi z oskrbo bolnikov’, ali iz terminologije religije (označen s kvalifikatorskim pojasnilom *v Katoliški cerkvi*), kjer je razložen kot ‘kdor streže duhovniku pri obredih’. Podobno bi lahko veljajo tudi za lekseme *tolmač*, *ukaz*, *trol*, *deskar*, *skript*, *meni* in *čarovnik*.

Primeri, ki jih lahko dokažemo skozi merila tehnološkega razvoja, pa so recimo *takt*, ki ima v SSKJ2 kvalifikatorsko pojasnilo *v glasbi* in pomeni ‘metrično enoto iz določenega števila poudarjenih in nepoudarjenih dob’, v računalništvu pa ‘hitrost, s katero procesor izvaja računsko operacijo’, ali *gonilnik*, ki v *strojništvu* pomeni ‘rotor (pri turbini)’, v *računalništvu* pa ‘programsko opremo, ki računalniku omogoča komunikacijo z določeno strojno opremo’. Podobno bi veljajo tudi za lekseme *validacija*, *spremenljivka*, *prosojnica*, *peresnik*, *orodje*, *okno*, *kartica*, *format*, *datoteka* ...

4.2.2 Slovarska merila

V slovarskem razdelku je na prvem mestu običajno naveden osnovni pomen, nato pa so pomeni razporejeni po stopnji odvisnosti od osnovnega pomena. Na prvem mestu ni najmočnejši pomen, ampak tisti, ki je izhodiščni. Kadar pa ima beseda več pomenov, ki so enako močni, stoji na prvem mestu pomen, ki ima največ ali najmanj pomenskih prvin (SSKJ2: §§ 75–79).

Računalniška leksika se pojavlja tudi v terminološkem gnezdu. Tam velja pravilo (SSKJ2: § 128), da če termin nastopa na več področjih, je v gnezdu zapisanih več terminoloških kvalifikatorjev ali pa en sam, in sicer strokovno najširši

oziroma vsebinsko najprimernejši oziroma kvalifikator tiste stroke, ki termin dejansko uporablja.

4.2.2.1 Ugotavljanje izvornega pomena v pomenskem oddelku

Ker ni vedno nujno, da v slovarskem sestavku na prvem mestu stoji osnovni pomen, smo za ugotavljanje izvornega termina, iz katerega bi se lahko reterminologiziral računalniški, navzkrižno primerjali SSKJ, SSKJ2 in SNB. Če ima iztočnica v SSKJ2 več pomenov, jo lahko poiščemo v SSKJ in ugotavljamo presek. Tiste pomene, ki so v SSKJ2, ni pa jih v SSKJ, lahko poiščemo tudi v SNB. Tako ima v SSKJ2 ima iztočnica *vmesnik* dva pomena, in sicer:

- na prvem mestu (označena s kvalifikatorjem *elektrotehnika*) je razložena kot ‘naprava, ki povezuje dva sicer nerazdružljiva sistema ali dva dela istega sistema in omogoča njuno medsebojno delovanje’,
- na drugem mestu (označena s kvalifikatorjem *računalniško*) je razložena kot ‘prikaz računalniškega programa na zaslonu, ki uporabniku omogoča delo s programom s pomočjo ikon, menijev’.

V SSKJ je ista iztočnica razložena samo s prvim pomenom (kot v SSKJ2) in označena s kvalifikatorjem *elektrotehnika*. Drugi pomen iz SSKJ2 je naveden v SNB, kjer pa ima ob enakem kvalifikatorju *računalniško* drugačno razlago, in sicer ‘hardverski ali softverski način za povezovanje posameznih komponent v računalniku’.

Podobno bi lahko med drugim obravnavali lekseme *folder*, *dvigalka*, *administrator*, *vodilo*, *podatek*, *orodje*, *mapa*. Ob dotičnem merilu se pojavljata še dve različici, in sicer:

- nekatere računalniške lekseme, recimo *protokol* ali *pripona*, prvič najdemo v SSKJ2 (ugotavljanje izvornega termina je težje, potrebna je dodatna preverba v tujih slovarjih),¹¹
- nekateri leksemi – tudi s prvotnim pomenom, recimo *kolokacija*, *benchmark* ali *validacija* – se predhodno pojavijo samo v SNB.

4.2.2.2 Ugotavljanje izvornega pomena v terminološkem gnezdu

Kot smo že ugotavljali, za SSKJ2 velja, da če leksem nastopa na več področjih, je v gnezdu več terminoloških kvalifikatorjev, lahko pa je tudi en sam, in sicer strokovno najširši ali vsebinsko najprimernejši ali pa tisti, ki se dejansko uporablja. V naši analizi smo računalniške lekseme v terminoloških gnezdih našli v 17 primerih, večinoma na neprvih mestih tvorijo:

¹¹ Termin *protokol* se je prvič pojavil že v starogrških zapisih v pomenu ‘prvi dokument, ki je bil zalepljen/sestavljen skupaj’, v pomenu ‘primer’ ali ‘zglede’ pa v 16. stoletju; povzeto po spletnem slovarju *Merriam-Webster*.

- večbesedni leksem z levim prilastkom, recimo *pomnilniška celica, podatkovna zbirka, pomnilniški modul, programski jezik, matična plošča, strojna oprema, mehki disk*;
- večbesedni leksem z desnim prilastkom, recimo *niz podatkov, naslov celice, format datoteke*;
- ali enobesedni leksem, recimo *validator, referenca, izhod*.

Tudi pri terminološkem gnezdu lahko za ugotavljanje oziroma potrditev izvirnega termina, iz katerega se je reterminologiziral računalniški, navzkrižno primerjamo SSKJ, SSKJ2 in SNB. Če ima iztočnica v SSKJ2 več pomenov, jo lahko poiščemo v SSKJ in ugotavljamo presek. Tiste pomene, ki so v SSKJ2, ni pa jih v SSKJ, lahko poiščemo tudi v SNB. Takšna sta recimo:

- *format datoteke (rač.)*, ki ga ni v SSKJ, so pa tam leksemi *folijski format (biblio.)*, *format A4 (papir.)* in drugi, večinoma vezani na tiskarske obrti; računalniški termin se je najbrž reterminologiziral oziroma je prvotno obstajal v eni izmed teh strok;
- *pomnilniški modul*, ki ga ravno tako ne najdemo v SSKJ, so pa tam leksemi *modul (mat.)* in *prožnostni modul (fiz.)*; računalniški termin se je reterminologiziral oziroma je prvotno obstajal v matematiki ali fiziki.¹²

5 ZAKLJUČEK

Preden je postala del splošnega jezika, je računalniška terminologija poimenovalne možnosti iskala tudi v drugih strokah, od koder se je reterminologizirala, velikokrat preko metaforičnih procesov in najprej v angleščini. V prispevku smo na primeru samostalniške računalniške leksike v SSKJ2 pokazali nekaj načinov, kako ugotoviti, če sploh in iz katerega področja se je računalniška terminologija reterminologizirala.

Reterminologizacijo smo ugotavljali na podlagi slovarskih in zunajjezиковnih meril. Zunajjezиковna merila so tista, pri katerih na podlagi zgodovinskih, družbenih in tehnoloških sprememb ugotavljamo, del katere neračunalniške terminologije je bil termin, preden se je reterminologiziral v računalniško terminologijo (recimo *forum, disk*). Slovarska merila pa so tista, kjer primerjamo pojavitve determinologiziranih terminov v različnih splošnih slovarjih in znotraj slovarskih iztočnic (recimo *folder, protokol, validacija*), tako v pomenskem oddelku kot v terminološkem gnezdu. V našem primeru smo za primerjavo vzeli SSKJ, SSKJ2 in SNB.

¹² *Pomnilniški modul* (ang. *memory board*) naj bi se prvotno pojavil leta 1955 v zborniku ameriškega matematičnega združenja; povzeto po *Oxford Online Dictionary*.

Ker je računalniška terminologija in nato determinologizirana računalniška leksika novejša od izvornih terminov in pomenov, se reterminologizacija sama po sebi zdi logična (*virus* je seveda bil najprej v človeškem telesu, šele nato v računalniku, *črv* pa najprej žival, šele nato škodljiv program), a tu in tam je dokazovanje težje (recimo pri terminih *benchmark*, *validacija*, *kolokacija*) in tu nam lahko dotična merila pridejo prav.

VIRI

- Merriam-Webster** = *Merriam-Webster English Dictionary*, <https://www.merriam-webster.com/>.
- Novejša slovenska leksika** = *Novejša slovenska leksika: v povezavi s spletnimi viri*, ur. Alenka Gložančev – Primož Jakopin idr., Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009.
- Oxford Online Dictionary** = *Oxford English Dictionary*, <https://www.oed.com/?t=true>.
- SNB** = *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*, www.fran.si.
- SSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970–1991, <https://www.fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika>, spletna objava 2014.
- SSKJ2** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, 2014 (1970–1991), www.fran.si.

LITERATURA

- Aliona 2009** = Luca Aliona, *Terminologization, determinologization and reterminologization in Romanian (based on sports vocabulary): summary of doctoral thesis in philology*, *Universitatea de Stat Dimitrie Cantemir*, Chisinau, 2009.
- Bokal 1998** = Ljudmila Bokal, Tipologija novih besed (ob primeru avtomobilskega izrazja), v: *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje: zbornik referatov s Posvetovanja o slovenskem naravoslovno-tehničnem izrazju*, ur. Marjeta Humar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1998, 147–166.
- Cabré 1998** = Maria Teresa Cabré, *Terminology: theory, methods and applications*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1998.
- Hudeček – Mihaljević 2009** = Lana Hudeček – Milica Mihaljević, *Hrvatski terminološki priručnik*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2009.
- Jemec Tomazin 2010** = Mateja Jemec Tomazin, *Slovenska pravna terminologija: od začetkov v 19. stoletju do danes*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009.
- Leder Mancini 1984** = Zvonka Leder Mancini, O nekaterih lingvističnih pogledih na terminološko problematiko, v: *Terminologija v znanosti 89: prispevki k teoriji*, ur. Franc Pediček, Ljubljana: Pedagoški inštitut, 1984, 81–89.
- Ledinek 2009** = Nina Ledinek, Determinologizacija geografske terminologije, v: *Terminologija in sodobna terminografija*, ur. Nina Ledinek – Mojca Žagar Karer – Marjeta Humar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 247–258.
- Logar 2003** = Nataša Logar, Računalniško izrazje v Slovenskem pravopisu 2001, *Slavistična revija* 51.2 (2003), 135–138.
- Meyer 2000** = Ingrid Meyer, Computer words in our everyday lives: how are they interesting for terminology and lexicography?, v: *Proceedings of the Ninth Euralex International Congress: EURALEX 2000 1*, ur. Ulrich Heid idr., Stuttgart: Institut für Maschinelle Sprachverarbeitung, Universität Stuttgart, 2000, 39–58.
- Michelizza – Žagar Karer 2018** = Mija Michelizza – Mojca Žagar Karer, Internetna leksika v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 24.1 (2018), 79–92.
- Nikolova 2016** = Diana Nikolova, Medical Terms in Computer Terminology, *SocioBrains: Smart Ideas – Wise Decisions Ltd.* 24 (2016), 79–89.

- Race 2013** = Duša Race, *Pomenotvorni vidiki leksike s področja spleta*, diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za slovenistiko, 2013.
- Vidovič Muha 2000** = Ada Vidovič Muha, *Slovensko leksikalno pomenoslovje: govorica slovarja*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000.
- Vintar 2008** = Špela Vintar, *Terminologija: terminološka veda in računalniško podprteterminologija*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete v Ljubljani, Oddelek za prevajalstvo, 2008.
- Žagar 2005** = Mojca Žagar, Determinologizacija (na primeru terminologije fizike), *Jezik in slovstvo* 50.2 (2005), 35–48.
- Žagar Karer 2011** = Mojca Žagar Karer, *Terminologija med slovarjem in besedilom: analiza elektrotehniške terminologije*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.
- Žagar Karer – Fajfar 2020** = Mojca Žagar Karer – Tanja Fajfar, Sinonimija v terminologiji: analiza normativnih odločitev v terminoloških slovarjih, *Slavistična revija* 68.4 (2020), 491–507.
- Žele 2004** = Andreja Žele, Stopnje terminologizacije v leksiki (na primerih glagolov), v: *Terminologija v času globalizacije*, ur. Marjeta Humar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004, 77–91.
- Žele 2009a** = Andreja Žele, Pomenotvorne zmožnosti z vidika (de)terminologizacije (v slovenščini), v: *Terminologija in sodobna terminografija*, ur. Nina Ledinek – Mojca Žagar Karer – Marjeta Humar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 125–139.
- Žele 2009b** = Andreja Žele, Enojezični slovarji – sledenje pomenskosti besed oz. kaj in kako pravi raba, v: *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*, ur. Marko Stabej, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009 (Obdobja 28), 457–461.

SUMMARY

Lexical and Nonlinguistic Criteria for Identifying Reterminologization as a Designation Method in Terminology: Computer Science Expressions

Before becoming part of general language, computer terminology also sought vocabulary in other areas of expertise, from where it was reterminologized, often through metaphorical processes and most often first in English. This article examines computer science vocabulary in *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Standard Slovenian Dictionary, 2014) to present some ways of determining whether computer terminology has been reterminologized, if at all, and from which area of expertise.

Reterminologization was identified based on lexical and nonlinguistic criteria. The non-linguistic criteria are those that, based on historical, social, and technological changes, identify what part of non-computer science terminology was a term before it was reterminologized into computer science terminology (e.g., *forum* or *disk*). Lexical criteria, on the other hand, compare the occurrences of determinologized terms in various general dictionaries and within dictionary headwords (e.g. *folder*, *protocol*, or *validation*), both in the meaning section and in the terminological nest. In the case at hand, a comparison was made using *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Standard Slovenian Dictionary, 1997, 2014) and *Slovar novejšega besedja* (Dictionary of New Words).